مجله علمی پژوهش در حقوق، فقه، فلسفه و الهیات ، شماره ۲۲ ، زمستان ۱۳۹۹جلد۲، ص۷-۱
http://www.jrse.ir

بررسی پولشویی در حقوق ایران و مقررات بین المللی

مجله علمی پژوهش در حقوق، فقه، فلسفه و الهیات (سال ششم)
شماره ۲۲ / زمستان ۱۳۹۹ / ص ۷-۱

علی بابایی [۱]
[۱]دکترای حقوق، وکیل پایه یک دادگستری و عضو IBA ،UIA

نویسنده مسئول:
علی بابایی

چکیده

وقتی فردی با توسل به جرائم، مال حاصل کند و با اقدام به جرم پولشویی منشاء اموالی که از طریق جرم و به طور نامشروع حاصل نموده است را پنهان نماید علاوه بر جرم موجد پول نامشروع از قبیل کلاهبرداری، قاچاق کالا و ارز، فروش مواد مخدر و غیره مرتکب جرم پولشویی نیز شده است. بنابرین در فرآیند پولشویی، پولی که در نتیجه جرم و به طور غیر قانونی حاصل شده است و یا در اصطلاح پول کثیف را، به پول تمیز یا ثروتی که در ظاهر از راه‌های مشروع و قانونی به دست آمده است، تبدیل می نماید و منبع پول را به نحوی می پوشاند که جرم حاصل کننده پول مزبور قابل شناسایی نباشد.
قراردادن پول کثیف در فعالیت اقتصادی که در آن جا، لایه‌های درآمد مشروع و نامشروع در هم ادغام می شود، یک شکل پولشویی است. پولشویی انواع دیگری نیز دارد که در این مقاله با آنها اشنا خواهیم شد و سپس به بررسی پولشویی در حقوق ایران خواهیم پرداخت.

واژگان کلیدی: پولشویی، فساد مالی، اختلاس، مبارزه با پولشویی

- مقدمه

پولشویی فرایندی است که مجرمان اقتصادی و مجرمین سازمان یافته با توسل به آن، منشا مال حاصل از جرم را با تغییر پنهان می نمایند و آن را به حوزه رسمی و قانونی وارد می سازند.

همان طور که میدانیم مجرمین حرفه ای همواره به دنبال گریز از قانون و کسب سود بیشتر هستند، آمار جرائم مرتبط با اقتصاد نشان می دهد که درآمدهای حاصل از جرائم پس از انجام پولشویی به سوی سرمایه گذاریهای پرخطر، کوتاه مدت و پربازده در بخش تجاری شده که این گونه فعالیتهای اقتصادی، خطرات بسیاری از جمله افزایش بی رویه قیمتها، احتکار و تجمع پول در یک بخش از اقتصاد را به همراه دارد. فرار مالیاتی نیز از علایق همیشگی مجرمین اقتصادی است. بنابر آنچه گفته شد اقتصاد خرد وکلان کشور آثار زیانباری را در نتیجه پولشویی متحمل خواهند نمود و شاهد این مطلب هستیم که در کشورهایی که پولشویی بیشتر اتفاق می افتد، اقتصاد ضعیف تری دارند، اقتصاد جامعه ای که دچار انواع جرم های مالی و فسادهای اقتصادی ناشی از پولشویی، وجود سیستم های ناکارآمد اقتصادی و ضعف قانون گذاری در آن جامعه است.

به روز نبودن قوانین مربوط به پیش گیری از پولشویی و امکانات پیشرفته رهگیری پولشویی از سویی و عدم برنامه ریزی مناسب اقتصادی و عدم برخوردهای قانونی قاطع با سرمایه‌های مشکوک، زمینه های فعالیتهای اقتصادی غیرقانونی را فراهم می آورد و باعث گسترش فساد اقتصادی در جامعه می شود.

- تاریخچه

گرچه اگر بخواهیم از سابقه پولشویی صحبت کنیم، عملا این جرم سابقه طولانی دارد، برخی معتقدند از دهه ۱۹۳۰، وقتی قمار در ایالات متحده ممنوع شد و سران مافیا در آمریکا تصمیم گرفتند پولهای عظیمی را که از جرائم فحشا، قمار، قاچاق مواد مخدر و مشروبات الکلی و اخاذی حاصل نموده بودند به نوعی مشروع جلوه دهند و پس از بررسی راههای موجود با خرید واحدهای تجاری اموال مشروع و نامشروع را با هم درهم آمیختند و پس از دستگیری نیز به قدری استادانه پولشویی انجام شده بود که در دادگاه نیزبا سوء استفاده از ضعف قوانین آمریکا در آن زمان و بهره گرفتن از وکلا و مشاوران حقوقی زبردست، از همه جرائم تبرعه شدند و تنها به علت فرار مالیاتی محکوم شدند. ولی اگر از نظر تاریخ جرم انگاری جرم پولشویی قصد بررسی داشته باشیم باید گفت، تقریبا کشف شد از چهار دهه قبل یعنی ۱۹۸۰ وقتی قاچاق چیان مواد مخدر و داروهای روان گردان قصد تطهیر پولهای خود را داشتند ، پولشویی جرم انگاری شد.

از نظر تاریخی، پولشویی به عنوان یک جرم در مورد عواید حاصل از قاچاق مواد مخدر و داروهای روانگردان مورد توجه کشورهای غربی قرارگرفت. این امر به دلیل آگاهی این کشورها از این مهم است که نه تنها می بایست با جرائم مولد پول نامشروع و سودهای کلان حاصل از این فعالیت های مجرمانه مبارزه کرد بلکه خود اصل و سودهای کلان نامشروع به دست آمده از جرائم نیز به گسترش جرایم و یا فعالیتهای اقتصادی مضر منجر می شود و لزوم مبارزه با پولشویی را دو چندان می نماید.

- تعریف پولشویی در حقوق جهان و ایران

پولشویی طبق تعریف "سازمان پلیس کیفری[1]"، عبارت است از هر نوع عمل یا اقدام به عمل، برای مخفی کردن یا تغییر ظاهر و هویت عواید نامشروع، به طوری که وانمود شود از منابع قانونی سرچشمه گرفته است.

در "دستورالعمل جامعه اروپایی" مصوب مارس تعریف پولشویی به صورت زیر است :

تبدیل یا انتقال یک دارایی، با علم به اینکه از فعالیتهای مجرمانه به دست آمده باشد، به منظور پنهان داشتن یا گم کردن رد منشا غیرقانونی آن دارایی، یا کمک به شخصی که مرتکب چنین جرمی شده است برای گریز از پیامدهای قانونی جرم مزبور .

تعریف پولشویی در "پیمان نامه شورای اروپا" مربوط به نشست آگوست ۱۹۹۰استراسبورگ تکمیل شده و موارد زیر به تعریف ارائه شده در دستورالعمل جامعه اروپا افزوده شد:

تحصیل، تملک یا استفاده از دارایی های به دست آمده از منابع غیرقانونی و نیز هرگونه مشارکت، مباشرت، دسیسه چینی برای ارتکاب، اقدام به ارتکاب یا کمک، ترغیب، تسهیل و پنهان کاری هرگونه جرم مرتبط با پولشویی.

جرم پولشویی در حقوق ایران، در متن "مقررات بانک مرکزی در پیشگیری از پولشویی" اینگونه تعریف شده است:

۱_ تحصیل و نگهداری یا استفاده از مالی که به طور مستقیم یا غیرمستقیم در نتیجه ارتکاب جرم حاصل شده است.

۲- معاونت با شخص یا اشخاص دیگر به منظور تبدیل یا انتقال مالی که به طور مستقیم یا غیرمستقیم درنتیجه ارتکاب جرم حاصل شده است. کنوانسیون سازمان ملل‌متحد علیه جرایم سازمان یافته فراملی مصوب سال ۲۰۰۰ پالرمو؛ (United Nation Convention against transnational organized Crime:2000)

درماده ۶ این کنوانسیون آمده است: «هریک از دولت‌های عضو، باید مطابق اصول اساسی حقوق داخلی خود، قانون‌گذاری و اقدامات دیگری را که برای تثبیت جرم جزایی (درصورت ارتکاب عمدی اعمال زیر) لازم است، اتخاذ نمایند:

الف (I) .تبدیل یا انتقال دارایی با علم به این‌که آن دارایی‌ها عواید ناشی از جرم می‌باشد، به قصد اخفا یا تغییر منشأ نامشروع اموال یا کمک به هر شخصی که در ارتکاب جرم مقدمی نقش داشته برای گریز او از پیامدهای قانونی اعمالش؛

(II)اخفا یا تغییر ماهیت واقعی، منشأ، محل، وضعیت، جابجایی، مالکیت یا حقوق متعلق به اموال با علم به این‌که این‌گونه اموال عواید ناشی از جرم است.

ب. مطابق مفاهیم اساسی سیستم حقوقی خود :

(I) تحصیل، تملک یا استفاده از اموال، مشروط به این که در زمان دریافت بداند که چنین مالی درآمد ناشی از جرم می‌باشد.

(II)شرکت، همکاری یا تبانی برای ارتکاب, شروع به ارتکاب و معاونت (با حضور در صحنهٔ جرم یا بدون حضور در صحنه جرم) تسهیل و دلالت بر ارتکاب هر جرمی که مطابق این ماده مشخص شده است.

۳_کنوانسیون راجع به تطهیر، بازرسی،توقیف و مصادره عواید ناشی از جرم شورای اروپا مصوب ۱۹۹۰ استراسبورگ (The Council of Europe Convention on laundering , search seizure and Confiscation of proceeds from crime: 1990)؛

این کنوانسیون در مادهٔ ۶ با عنوان«Laundering offences» ،جرایم مربوط به پول‌شویی را در چهار شکل بیان می‌نماید. متن این ماده همان متن کنوانسیون پالرمو است که قبلاً بیان گردید .

۴_گزارش گروه کاری اقدام مالی برای مبارزه با پول‌شویی (معروف به چهل توصیه) مصوب ۱۹۹۰ و اصلاحی ۱۹۹۶؛ (the report of the financial action task force on money laundering[1]:1990)توصیه اول این سند چنین است:«هر کشوری سریعاً باید گام‌هایی در جهت تصویب و اجرای کامل کنوانسیون ۱۹۸۸ سازمان ملل متحد علیه قاچاق مواد مخدر و داروهای روان‌گردان (کنوانسیون وین) بردارد.

در جهت اجرای عملی این سیاست کیفری بین‌المللی امروزه تعداد زیادی از کشورهای جهان پول‌شویی را در قوانین داخلی خود جرم تلقی و برای آن کیفر قانونی معین کرده‌اند. طبق گزارشی که سازمان ملل متحد در ۱۱ آگوست ۱۹۹۹در مورد وضعیت قوانین داخلی کشورهای مختلف پیرامون جرم سازمان یافته منتشر نموده است, کشورهای آرژانتین، استرالیا، کانادا، شیلی، دومنیکن، آلمان، یونان، ایسلند، ایرلند، ایتالیا، هلند، آفریقای‌شمالی، اسپانیا، ترکیه، انگلستان، ایالات‌متحده آمریکا و فرانسه در قوانین داخلی خود پول‌شویی را جرم انگاشته‌اند و در مقابل، کشورهای کوبا، برونئی، فنلاند، ژاپن، کنیا, کویت, مکزیک, عربستان, قطر, سنگال، سریلانکا, تونس, اکراین و زامبیا هنوز پول‌شویی را به عنوان یک جرم در قوانین داخلی خود جرم انگاری نموده بودند.

در حقوق ایران نیز علاوه بر وجود اصل ۴۹ قانون اساسی که دولت را موظف به ضبط و مصادره و استرداد ثروت‌های نامشروع کرده است و هم‌چنین وجود قوانین پراکنده‌ای در مورد مصادره عواید مجرمانه، در سال ۱۳۷۰«قانون الحاق ایران به کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مبارزه با قاچاق مواد مخدر و داروهای روان‌گردان» در مجلس شورای اسلامی تصویب شد. شایان ذکر است که در ماده ۳ این کنوانسیون تطهیر عواید ناشی از قاچاق مواد مخدر جرم شناخته شده است و طبق مقررات حقوق بین الملل با پیوستن یک دولت به یک کنوانسیون بین المللی، مقررات آن کنوانسیون برای دولت عضو لازم الاجرا خواهد بود، به علاوه مطابق ماده ۹ قانون مدنی ایران:

«مقررات عهودی که بر طبق قانون اساسی بین دولت ایران وسایر دول منعقد شده باشد در حکم قانون است». علاوه بر این و به صورت مشخص تری در تاریخ ۱۳۸۱/۶/۲۷ هیئت وزیران "لایحه مبارزه با جرم پول‌شویی" را به مجلس ارائه داده است که این لایحه مراحل نهایی را برای تبدیل شدن به قانون طی می‌نماید. به موجب ماده ۱ این لایحه: «جرم پول‌شویی عبارت است ازهرگونه تبدیل یا تغییر یا نقل و انتقال یا تملک دارایی با منشأ غیر قانونی, به طور عمدی و با علم به آن، برای قانونی جلوه دادن دارایی یاد شده.»

1.international cniminal police organization Interpol

طبق ماده ۲ قانون مبارزه با پولشویی ایران، (با آخرین اصلاحات تا تاریخ(۱۳۹۷/۷/۳)[1] جرم پولشویی اینگونه تعریف شده است:
الف- تحصیل، تملک، نگهداری یا استفاده از عواید حاصل از فعالیتهای غیر قانونی با علم به اینکه به طور مستقیم یا غیر مستقیم در نتیجه ارتکاب جرم به دست آمده باشد،
ب- تبدیل، مبادله یا انتقال عوایدی به منظور پنهان کردن منشاء غیر قانونی آن با علم به اینکه به طور مستقیم یا غیر مستقیم ناشی از ارتکاب جرم بوده یا کمک به مرتکب به نحوی که وی مشمول آثار و تبعات قانونی آن جرم نگردد.
ج- اخفاء یا پنهان یا کتمان کردن ماهیت واقعی، منشاء، منبع، محل، نقل و انتقال، جابجایی یا مالکیت عوایدی که به طور مستقیم در نتیجه جرم تحصیل شده باشد.
پولشویی (جرم پولشویی)در زمره جرائم تبعی است،یعنی ابتدا باید فعلی به عنوان جرم اصلی و منشاء ، انجام و محقق شده باشد (مانند قاچاق مواد مخدر ، کلاهبرداری ، اختلاس ، آدم ربایی و ...) تا پس از آن به جهت ارتکاب و پس از اثبات موارد فوق جرم پولشویی موضوعیت پیدا می کند.
بعضا دیده شده است در آراء قضایی به صرف انتساب جرم اصلی (کلاهبرداری و بردن مال غیر) و خرید اموالی از وجوه برده شده ، دادگاه شخص را همزمان به پولشویی هم محکوم میکند که این امر مغایر با قوانین و مقررات موضوعه و اصل قانونی بودن جرم و مجازات و تفسیر مضیق قوانین کیفری است.
احزار رکن روانی ارتکاب بزه پولشویی توسط شخص ثالث (اثبات علم و اطلاع از غیر قانونی بودن منشاء پول) از جمله موارد مهم و چالش بر انگیز است که برای وکلای مدافع و قضات دادگاه محل مناقشه بسیار است.
امروزه در اکثر کشورهای جهان پول‌شویی به صورت جرم، جرم انگاری شده است و در اسناد و کنوانسیون‌ها و معاهدات بین‌المللی و منطقه‌ای که در این زمینه تهیه و تصویب شده است، به کشورهای عضو توصیه شده است که فعل مذکور را در قوانین داخلی خود جرم تلقی نمایند. گذشته از این، در حقوق داخلی نیز با توجه به مضرات پولشویی ضرورت جرم‌انگاری این فعل را به طور مستقل و با عنوان جزایی خاص در اغلب کشورها به خوبی احساس و در قوانین داخلی منعکس شده است.

۵- مجازات پولشویی در حقوق ایران

نمایندگان مجلس شورای اسلامی در ادامه نشست علنی روز ۲۵ اردیبهشت۱۳۹۷ و در جریان بررسی لایحه «اصلاح قانون مبارزه با پولشویی»، با تصویب ماده ۱۰ این لایحه، جزئیات مجازات مرتکبان جرم پولشویی را تعیین کردند.
بر اساس این ماده «اصل مال و درآمد و عواید حاصل از ارتکاب جرم منشأ و جرم پولشویی (و اگر موجود نباشد مثل یا قیمت آن) مصادره می‌شود؛ چنانچه جمع اموال، درآمدها و عواید مذکور تا ده میلیارد ریال باشد به حبس تعزیری درجه پنج (حبس بیش از دو تا پنج سال) و ارقام بیشتر از آن به حبس تعزیری درجه چهار (حبس بیش از پنج تا ده سال) و در هر دو مورد به جزای نقدی معادل وجوه با ارزش مالی که مورد پولشویی واقع شده محکوم می شوند.
تبصره ۱- چنانچه عواید حاصل از جرم به اموال دیگری تبدیل یا تغییر یافته باشد همان اموال و در صورت انتقال به ثالث با حسن نیت، معادل آن از اموال مرتکب ضبط می شود.
تبصره ۲- صدور و اجرای حکم ضبط دارایی و منافع حاصل از آن در صورتی است که متهم به لحاظ جرم منشأ، مشمول این حکم قرار نگرفته باشد.
تبصره ۳- مرتکبین جرم منشا در صورت ارتکاب جرم پولشویی علاوه بر مجازات های مقرر مربوط به جرم منشأ، به مجازات های پیش بینی شده در این قانون نیز محکوم خواهند شد. مرتکبین جرم پولشویی در صورت عدم ارتکاب جرم منشأ صرفا به مجازات مقرر در این ماده محکوم می شوند.

---

[1] که به اختصار FATF شناخته می شود در سال ۱۹۸۹ در نشست سران جی ۷ در پاریس برای مبارزره با پولشویی تاسیس شد . نیروی ویژه موظف به مطالعه روند های پولشویی ، نظارت قانونی و اجرای قوانین مالی و بین المللی شده است متاسفانه در تاریخ ۲ اسفند ۱۳۹۸ ایران دوباره به لیست سیاه FATF اضافه شد .

تبصره ۴- در صورتی که جرم پولشویی به صورت سازمان یافته ارتکاب یابد موجب تشدید در مجازات به میزان یک درجه خواهد بود.
تبصره ۵- در صورتی که اشخاص حقوقی مرتکب جرم پولشویی شوند علاوه بر مجازات های مقرر در ماده (۲۰) قانون مجازات اسلامی به جزای نقدی معادل دو تا چهار برابر وجوه با ارزش مالی که مورد پولشویی واقع گردیده محکوم می شوند».
نمایندگان مردم در خانه ملت، همچنین با الحاق یک تبصره دیگر به این ماده مقرر کردند «چنانچه این اموال متعلق به غیر باشد و در دادگاه صالحه مشخص شود که بدون اطلاع مالک استفاده شده، باید به مالک آن مسترد شود».
این ماده با ۱۴۸ رای موافق، ۱۸ رای مخالف و ۳ رای ممتنع از مجموع ۲۱۰ نماینده حاضر در صحن علنی مجلس شورای اسلامی به تصویب رسید.

۱. قانون اصلاح قانون مبارزه با پولشویی در جلسه علنی روز سه شنبه مورخ ۱۳۹۷/۷/۳مجلس شورای اسلامی تصویب و در تاریخ ۱۳۹۷/۱۰/۱۵ از سوی مجمع تشخیص مصلحت نظام موافق با مصلحت نظام تشخیص داده شد.
۱_ باتوجه به تصویب قانون کاهش مجازات حبس تعزیری مورخ ۱۳۹۹/۰۲/۲۳ مجلس شورای اسلامی ، مجازاتهای مقرر تغییر یافته است.

-نتیجه

با توجه به آنچه از نظر گذشت، پولشویی از جرائم بسیار خطرناک برای اقتصاد کشور می باشد، به علاوه اگر بتوانیم از جرم پولشویی جلوگیری نماییم توانسته ایم از بسیاری از جرائم مهم علیه اشخاص و اموال جلوگیری نماییم. جرایم علیه اشخاص از قبیل آدم ربایی، استثمار جنسی، فروش اعضاء بدن انسان، گروکان گیری و اخذ پول یا طلب دیگر افعال برای آزادی گروگان و اجبار افراد برای حمل مواد مخدر با انواع تهدیدات و همینطور از جرائم علیه اموال از قبیل سرقت، کلاهبرداری، ارتشاء و اختلاس و نیز فروش مواد مخدر و داروهای روان گردان گرفته خواهد شد، چراکه وقتی امکان استفاده از پولهای نامشروع سخت تر گردد، آمار جرائم نیز کمتر خواهد شد.

پیشنهاد می شود از روشهای جدید کشف جرم که امروزه در کشورهای پیشرفته جهت جلوگیری از پولشویی استفاده می گردد در ایران نیز بهره ببریم و آموزش های خاص مدرن با دوره های بازآموزی برای تیم مخصوص بررسی جرم پولشویی لحاظ گردد، سیستم های کنترل مالیاتی به بخشهای مبارزه با پولشویی متصل گردند زیرا افراد مرتکب جرم پولشویی همیشه فرار مالیاتی دارند و با بررسی منبع درآمدهای افرادی که تخلف مالیاتی هنگفت دارند می توان به پولشویی پی برد و اهمیت این موضوع نیز بهتر درک شود که مبارزه با پولشویی به همکاری های بین المللی نیاز دارد زیرا اغلب مجرمین پول کثیف را به کشورهای دیگر منتقل می نمایند، به علاوه افرادی که در مرزها به قاچاق انسان و کالا می پردازند گاها با افرادی که درگیر پولشویی می باشند در ارتباطند.

منابع :

۱_قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲
۲_قانون مبارزه با پولشویی مصوب ۱۳۸۶ و قانون اصلاح آن مصوب ۱۳۹۷
۳_آیین نامه اجرایی قانون مبارزه با پولشویی مصوب ۱۳۹۸
۴_ پییرلارنت چتین، جان مک دوئل،سدریک موست، پل الن اسکات، امیل وندر دوز، ترجمه مریم کشتکار، پیشگیری از پولشویی و تامین مالی تروریسم، انتشارات تاش، ۱۳۹۲
۵_میر محمد صادقی، حسین، جرائم علیه اموال و مالکیت نشر میزان ، چاپ ۵۷ ،۱۳۹۹
۶_جزایری، مینا، جرم پول شویی به عنوان یک جرم مستقل، مجموعه سخنرانی‌ها و مقالات همایش بین‌المللی مبارزه با پول‌شویی، تهران، نشر وفاق، چاپ اول. ۱۳۸۲
۷_جعفری، محمدتقی، ترجمه، شرح و تفسیر نهج البلاغه، دفتر انتشارات اسلامی، ۱۳۶۲، ج ۳.